„COLECȚIA APOLLO“
ARTA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ

A M A N

de

OSCAR WALTER CISEK

cu 25 de reproduceri

EDITURA „RAMURI“ — CRAIOVA

www.digibuc.ro

Pe copertă, portretul pictorului de el însuși.

www.digibuc.ro

„COLECȚIA APOLLO“

ÎNGRIJITĂ DE

AL. BUSUIOCEANU

ARTA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ

AMAN

DE

OSCAR WALTER CISEK

www.digibuc.ro

AMAN

NOTĂ BIOGRAFICĂ

Theodor Aman s'a născut la 20 Martie 1831 la Câmpulung (Muscel). Tatăl lui erà de neam oltean, iar mama sa de viță greacă. Școala o urmează întâiu la Craiova și mai târziu la liceul Sf. Sava din București, unde talentul lui a fost încurajat de maestrul său de desen Wallenstein. In anul 1851 pleacă la Paris spre a-și complecta studiile. Aci e bursier al Voevodului Barbu Știrbey, care'l ridică la rangul de pitar și-i subscrie un ajutor anual de 200 galbeni. Își urmează studiile la pictorii Martin Drolling și François Picot, ambii continuatori ai Clasicismului lui David. Expune în saloanele oficiale din Capitala Franței, alături de Horace Vernet, Hippolyte Bellangé și Pils. In 1845 devine cunoscut și atrage atențiunea presei franceze prin marele tablou «Bătălia dela Oltenița», pentru care Sultanul îi oferă la Constantinopol Lei 20.000, o sumă fabuloasă în vremea aceea și decorația Medjidia. De la Constantinopole pleacă mai departe în Asia Mică, iar de

www.digibuc.ro

acolo spre Rusia, unde asistă la câteva episoade din războiul Crimeii, fiind chiar spectator al luptei dela Sevastopol. Pictează aci «Bătălia dela Alma», tablou care a repurtat mai târziu un frumos succes la o expoziție universală din Paris. In 1858 se reîntoarce în țară și devine în curând pictorul cel mai prețuit al oficialității române. Din inițiativa lui s'a deschis în Martie al anului 1863, prima galerie românească de tablouri, în Saloanele Academiei din București. După multiple insistențe depuse de Aman, guvernul român hotărăște în 1864 înființarea celor două școli naționale de «Belle Arte», la București și Iași. In 1867, pictorul e numit director al școalei din București, care se inaugurează la 14 Decembrie al aceluiaș an. Theodor Aman moare la 19 August 1891.

www.digibuc.ro

AMAN

Ochelarii epocilor au sticle foarte diferite şi fiece generaţie îşi cucereşte tărâmul spiritual de care are nevoe. Astfel idolurile şi predilecţiile nu pot fi niciodată aceleaşi. Ce desfide o generaţie, e deseori adorată de alta. Motivele, atitudinea artistului faţă de ele şi toată substanţa primară a creaţiei se schimbă dela un deceniu la altul, deşi arta în sine, ca înfăţişare a omenescului deasupra veacurilor, rămâne totdeauna neschimbată, neatinsă de nuanţele modei. Până şi albul cel mai puternic şi luminos poate apărea temporar umbrit, căci sticlele ochelarilor sunt deseori colorate, trandafirii, cenuşii sau negre. Fiecare generaţie, fiecare epocă se desfată, însă în orizontul gândului că numai ochelarii ei ar fi mijloace precise de recunoaştere. Iar tinereţea prea crudă priveşte lumea prin lupă sau prin ochian. Atunci distanţa firească dintre lucruri face loc unui haos al apropierii, în care orice fârâmă apare uriaşă, în vreme ce contururile sintetice,

www.digibuc.ro

purtătoare de imagini lăuntrice şi de simbol, rămân dincolo de cercul lupei, dincolo de razele fluturate prin ochian. Istoria artelor plastice româneşti se află încă în faza unei asemenea tinereţi. Clasificarea evoluţiei şi aşezarea valorilor de seamă în linia desfăşurării ei suferă, de sigur, din cauza lipsei de distanţă. Când pronunţăm numele lui Nicolae Grigorescu, îngenunche generaţia mai bătrână, strânsă într'o tabără; când ne apropiem de opera lui Ştefan Luchian, găsim generaţia tânără împrejurul ei.

Mitul celebrităţii locale sau naţionale a înlăturat de multe ori obiectivitatea necesară unei preţuiri conştiincioase şi a împrumutat multora ochelari cu sticle roze. La 20 Martie 1931, s'au împlinit o sută de ani dela naşterea lui Theodor Aman, iar stilul şi maniera artei lui nu mai au nimic comun cu năzuinţele şi cu înfăptuirile generaţiei de azi. Figura de înaintaş multilateral şi meritos rămâne aşadar dincolo de discuţiile aprinse ale zilei, rămâne chiar deseori uitată, astfel că nici o preaslăvire entusiastă nu micşorează distanţa noastră faţă de opera lui care, ca o împărăţie uitată de basm, îşi deschide porţile, când intrăm în veşnicul clar-obscur al sălilor Muzeului Aman din Bucureşti sau în cel din Craiova. Sunt puţini aceia care, cu un simţământ de dragoste, şterg pojghiţa de praf de pe atâtea lucrări de artă -- căci prăfuită rămâne, incontestabil, în bună parte, — pentru a descoperi încă odată emoţia câtorva petece de culoare, ascunse între

www.digibuc.ro

laturile bronzate ale unui pervaz de prost gust. Fără îndoială, nu va fi vorba de descoperiri senzaţionale şi gălăgioase. Trebueşte însă subliniat că meritele lui Aman au fost prea lesne uitate de contimporanii lui Grigorescu şi Luchian, că nu odată generaţia nouă a fost indusă în eroare şi orbită de mlădierea uşoară, liberă şi fragedă a Impresionismului, adică dinamism, care de multe ori, dar nicidecum întotdeauna, e rodul unei vitalităţi ce îmbrăţişează lumea exterioară spre a reda pulsaţiile şi tainele ei. Verva dinamică şi facilă înşeală de multe ori, clădind pe straturi de negură ale Romantismului, în vreme ce luminişurile lui străvezii erau accesibile numai câtorva privilegiaţi, iar viaţa mai puţin gravă a secolului trecut se complăcea în reverenţa înaintea atâtor apariţii turburi.

In felul lui şi 'n atmosfera Bucureştilor dintr'a doua jumătate a secolului care, în cadrul culturii româneşti, rămâne pentru totdeauna luminat de minunata apariţie a lui Mihail Eminescu, pictorul Theodor Aman era un om de lume, era cavaler cu alura de artist apusean, dascăl mult admirat, iniţiatorul şi fondatorul primelor galerii de tablouri din România şi pe lângă toate astea, un dilettant răsfăţat, care ştia să farmece societatea cu sunetele violoncelului său. Aman era un grand seigneur. Nu fără rost trecuse peste mări şi ţări, nu degeaba îşi expusese lucrările la Paris şi la Viena. Iar scena aceea când însuşi Sultanul îi admirase la Constantinopol vestitul tablou-

www.digibuc.ro

panoramă «Lupta dela Olteniţa», oferindu-i douăzeci de mii de lei în hârtie şi decoraţia Medjidia, rămase par'că întipărită în toată ţinuta lui. Atelierul pictorului din Str. Clemenţei era locul de întâlnire al intelectualilor şi al societăţii alese, care recunoştea în el nu numai artistul preferat, stăpân pe virtuozităţi de penel dintre cele mai uimitoare, dar şi deschizătorul de drum pentru atâtea tendinţe noui ce numai cu greu pătrundeau cuceritoare în domeniul artei culte din România. Fondator şi conducător al primei şcoale de Belle Arte din ţară, aveà putinţa de a se impune faţă de oficialitate, iar părerea lui era luată drept verdict indiscutabil de ceata mai puţin înzestrată a elevilor lui, nu însă de tânărul Grigorescu, considerat pe atunci un fel de revoluţionar periculos.

Bucureştii nu erau însă un cadru prea seducător şi bogat pentru un artist cu pretenţii mai exclusive. Cine voia să fie socotit printre domnitorii atotputernici ai artelor plastice şi cine cerea să păstreze atitudinea de suveran al picturii, aşişderea unui Rubens, nu aveà ce căuta în capitala tânărului nostru regat. Fiecare zi cerea câte un compromis, câte o mică trădare de sine. Mediul rodea şi măcina forţele. De foarte multe ori, se întâmpla să i se ceară şi alte lucruri decât acelea care depindeau de specialitatea lui. Curtea cu juri îl întrebuinţa ca expert grafolog în cazuri de falsuri. In societatea romanticului Carol Popp de Satmary, care cutreerase tot Orientul şi a

www.digibuc.ro

litografului Gustav Voneberg, un prusac cultivat şi cu predilecţii artistice, Aman întreprindea aceste expertize cu multă conştiinciozitate. Voneberg păstra în biblioteca lui câteva volume originale ilustrate de Gustave Dore. Ce însemna pe atunci Doré! Aman răsfoia aceste cărţi cu gesturi de îndrăgostit. Razele cercului, în care îşi petrecea viaţa de toate zilele, erau aşadar mărginite de o atmosferă destul de neprielnică desvoltării năzuinţelor lui.

Olteanul Aman care, numai din întâmplare, se născuse la Câmpulung (Muscel), unde părinţii lui se refugiaseră pentru câtva timp de groaza ciumei, Craioveanul ce ştia să privească lumea prin prisma Parisului, deveni primul înfăptuitor cu adevărat reprezentativ în pictura românească şi primul zugrav, care se încăpăţânase a pretinde cu multă stăruinţă şi prestanţă titulatura calităţii lui: titulatura de artist. Copilul născut la 20 Martie 1831 — data trebuieşte reţinută, căci au circulat până astăzi atâtea altele greşite şi cu desăvârşire neîntemeiate — urma să primească mai târziu misiunea de a introduce la noi cultul artei şi a oglindi, în propria-i operă, constelaţia sufletească a secolului, deşi măsura talentului său nu era întotdeauna destul de mare pentru o asemenea realizare. Oglindirea secolului poate fi totuşi recunoscută în variatele atitudini ale multor lucrări, chiar dacă, nu odată, simţim lipsa unei adânciri consecvente, lipsa unei hotărîte şi echilibrate centralizări a forţelor artistului. Indru-

www.digibuc.ro

mătorul Aman are deci o misiune bine definită, posedă o cultură universală, cunoaşte meşteşugul şi este dascăl născut, cu toate că visurile lui de glorie se împletesc cu sunetele calde ale violoncelului. Romantismul său cochetează cu tendinţele de universalitate artistică ale renaşterii italiene şi pentru a-şi păstra ţinuta de grand-seigneur de la «Belle Arte» nu e întotdeauna dispus să admită compromisuri şi concesiuni prea evidente. E iniţiat în mai toate domeniile artelor plastice: singur îşi desenează planul casei, e pictor, sculptor şi reuşeşte să devie primul gravor român de o netăgăduită însemnătate.

In complexul operii lui, grafica înseamnă un capitol aparte, demn de admiraţia generaţiilor viitoare, care vor privi arta numai ca atare şi dincolo de graniţările şi mòdele curentelor. Gravorul Aman merită cu prisosinţă să fie încă odată descoperit. De data aceasta pentru totdeauna. Chiar impresioniştii cei mai fanatici vor admite că meşteşugul său grafic nu e numai o valoare de sine stătătoare, ci în acelaş timp, un mijloc de subtilă şi nobilă exteriorizare a câtorva emoţii demne de reţinut. Căci momentele emotive au devenit în aceste lucrări grafice, semnate de Theodor Aman, adevărate norme conducătoare, care nu pot fi nicidecum dispreţuite, când vrem să încheiem imagina artei, pe care s'a suprapus stratul de astăzi al atâtor realizări superioare. In ce priveşte însă cunoaşterea meşteşugului grafic, Aman n'a

www.digibuc.ro

avut decât prea puţini urmaşi în cuprinsul artei româneşti. Ei se numesc Constantin Stachi, Gabriel Popescu şi Iser. Nici aceştia însă nu întunecă ştiinţa lui Aman, îndrăgită de alburi senine şi străvezii, de umbre mătăsoase, catifelate în adâncimi. Pe deasupra, grafica lui cuprinde uneori ceva din specificul atmosferei româneşti. Autenticul local a pătruns aci, mai limpede decât în pictura artistului, mai negativ înrâurită de exemplele împrumutate din Apus. In câteva din aceste meşteşugite armonizări de alb şi negru recunoaştem chiar caracterul arid al peisagiului de toamnă din şesurile întinse ale Munteniei. Pelerinul Theodor Aman, a rătăcit prin lumile lăuntrice ale multor artişti, fără a le cunoaşte îndestul şi fără a se recunoaşte în ele, până ce, în cele din urmă, a înţeles răsuflarea câmpiei fără de margini, în care se aflau Bucureştii de atunci, oraşul împreună cu atelierul său gotic şi neorganic încuiat în zidurile casei cu elemente architecturale de renaştere italiană. Goticul şi Renaşterea par a rămâne pentru Aman numai experienţe atrăgătoare. Calităţile lui cele mai superioare îşi regăsesc însă târziu înţelesul în apropierea priveliştilor româneşti şi a societăţii bucureştene, pe care altădată o parafrazează în manifestările ei, aşezând-o într'un cadru parisian sau vienez. Arta lui Theodor Aman rămâne aşadar un răspuns destul de desluşit, adresat generaţiilor noui româneşti, care recunosc că clădirea cea mai ingenioasă nu

www.digibuc.ro

învinge loviturile vremii, dacă temeliile sunt slabe. Pentru cei înţelegători, arta grandseigneurului din Strada Clemenţei e, fără îndoială, o temelie rezistentă.

Clar-obscurul din odăile casei lui Aman înseamnă o atitudine romantică şi lămureşte uşor izolarea artistului de pictura cea mai modernă a secolului trecut, de pictura în aer liber. Epoca atâtor fireşti dibuiri a întemeietorilor României noui, societatea nicidecum prea înţelegătoare şi moda, determină înfăţişarea nedecisă a atâtor lucrări executate în maniere foarte variate. Un stil predominant şi propriu nu se desprinde din arta meşterului nostru, iar bucăţile care'l reprezintă sunt destul de rare.

Romantismul destrămat al artistului întrebuinţează astfel mijloace de pictură foarte cinstită, iar mai târziu, când realismul şi naturalismul european nu mai vor să ştie nimic de teme patetice şi eroice, «pseudopictura de aer liber» a lui Aman e executată între zidurile atelierului. Din cauza aceasta nuanţele şi acordurile principale rămân oarecum artificiale, căci n'au fost văzute decât pe drumul de ocol vizual al atelierului prea puţin străbătut de lumină proaspătă şi prea rar aerisit. Epoca hotărîtoare pentru evoluţia lui e, din nefericire, aceea a tablourilor panoramă, care au infectat mentalitatea artistică a întregei Europe. E timpul când Horace Vernet, Piloty şi Hyppolte Bellangé zugrăvesc scene senzaţionale şi gălăgioase de dimen-

www.digibuc.ro

siuni uimitoare, când Delaroche e mai preţuit decât Eugène Delacroix. Nenumărate figuri şi costume prea bogate spre a fi şi expresive vor să înlocuiască forţa unui simţământ profund. Pictura decade la nivelul unei reviste ilustrate, prin care publicul află câte ceva. Şi în timp ce molima gustului prost şi grosolan inundă continentul nostru, tânărul român Theodor Aman, pentru care părerea domnilor atotputernici din «Capitala Lumei» trebuia să devie un fel de lege absolutistă, îşi învaţă meşteşugul; dar, pe lângă tainele colorilor află nu mai puţine păreri cu desăvârşire greşite, care circulau în toată pseudo-arta desmăţată şi înzorzonată a vremii. Nici o altă epocă n'a fost mai neprielnică desvoltării unui tineret încă nesigur şi neformat. In privinţa aceasta, Grigorescu a fost ajutat de soartă. Societatea artiştilor francezi, în care intrase, l'a hotărît să recunoască lesne greşelile atâtor figuri ridicole din trecut. Rousseau, Millet, Courbet, Corot şi marea pleiadă a impresioniştilor l'au îndrumat spre ţinuturile nedesţelinate, dar rodnice, ale unei arte cu desăvârşire picturală. Pădurea înaltă a Barbizonului împrospăta până şi cea mai prăfuită vizualitate de atelier. Theodor Aman însă se prinsese singur în laţurile atâtor ademeniri mai eftine, care agitaseră lumea Occidentului. Courbet a avut incontestabil, o înrâurire asupra picturii lui Aman, dar pictorul a rămas la suprafaţa meşteşugului, fără a pătrunde mai adânc. Un exemplu e marele său autoportret, pictat

www.digibuc.ro

în anul 1853, după normele şi noţiunile picturale ale realismului francez. Bucata se ţine în întregime, reprezentând o pictură foarte trainică şi conştiincioasă. Nu numai atitudinea stângace a figurii artistului ne convinge însă că această lucrare a fost greşit înţeleasă, când a fost numită opera de căpetenie a lui Aman. Severitatea gravă şi dură a unei ţinute exterioare nu trebuieşte confundată cu respiraţia largă şi vie a artei adevărate. Vigoarea exuberantă a lui Courbet avea deseori nevoe de cătuşele unei technici precise şi extrem de închegate. In autoportretul lui Aman, technica îşi caută par'că un conţinut.

Insăşi buna tradiţie europeană se rătăcise în vremea aceea. Niciodată burghezimea din Apus nu'şi alesese mobilă mai neorganic ornamentată, niciodată lumea nu purtase o îmbrăcăminte mai puţin corespunzătoare cerinţelor elementare ale timpului. E perioada patetismului cel mai eftin care n'are nici o legătură cu uriaşa dinamică picturală şi sufletească a lui Delacroix. In imagina falsă a unei lumi contrafăcute, deabia manifestările radicale ale Naturalismului literar reuşesc să intervină cu o hotărîre dornică de luptă împotriva unei imaginaţii obosite de atâtea perversiuni. Theodor Aman nu era luptătorul care se putea răsvrăti împotriva acestor curente ale modei. Ţinta lui tainică era desigur aceea de a fi tot atât de admirat ca Horace Vernet sau ca Piloty. Cum ar fi îndrăsnit să se încreadă în arta lui Delacroix, adică

www.digibuc.ro

într'o închegare de viaţă, care cu mijloace neobişnuite şi în multe cazuri chiar prin destrămarea şi disolvarea formei şi a greutăţii plastice, demarcase o graniţă între ea şi realitatea veristă? Preţul unor asemenea riscuri ar fi fost prea scump pentru un artist ce voia să fie neapărat fruntaş al artei într'o ţară şi'n mijlocul unei societăţi cu orizonturi mai restrânse. Ţinea să fie un profet lăudat şi respectat chiar de ai săi, admirat în ţara lui. Fondatorul şi directorul primei şcoale de Belle Arte din Bucureşti nu era o fire de singuratec ca Nicolae Grigorescu. Işi organizase talentul astfel ca să-i slujească ori de câte ori cerinţele de toate zilele pretindeau o încordare. Aman picta cu multă vervă şi minuţiozitate, în vreme ce oaspeţii se amuzau în atelierul lui. Fruntaşul acesta energic, comunicativ şi de o deosebită însemnătate pentru ridicarea şi occidentalizarea nivelului societăţii bucureştene, nu era chemat să fie totodată şi revoluţionar. Distanţa între înfăţişarea artistului şi aceea a premergătorilor săi nu e atât de mare, precum se presupune de obiceiu. De la Lecca până la Carol Popp de Satmary, pasul evoluţiei nu e mai mărunt ca de la Tătărescu până la Theodor Aman.

Timpul uceniciei la Paris a fost aşadar cât se poate de neprielnic desvoltării lui, iar toată caracteristica epocei rămâne în atâtea cazuri ştearsă sau cristalizată în opera

www.digibuc.ro

câtorva oameni ce nu erau luaţi în seamă. Daumier reprezintă poate cel mai evident exemplu pentru tristul fapt că arta adevărată şi independentă nu era totodată cea recunoscută de oficialitate. Cine nu se pricepea la compromisuri, mai mult sau mai puţin uşuratece, dar mascate de surâsul amabil şi superficial al societăţii, rămânea un singuratec sau era considerat drept geniu turburător şi nebun, adică drept intrus în lumea manierată şi indiferentă a burghezimei. Theodor Aman era ambiţios, gândea la glorie simţind nevoia unui ecou cât mai răsunător în mijlocul contimporanilor. Când Parisul nu-i oferise întreaga faimă dorită, îşi amintise că patria lui din răsăritul continentului putea fi mai generoasă şi că evenimentele noui de acolo cereau par'că prezenţa unui pictor dibaci şi versat în compoziţii arătoase. Rămâne încă de adăugat că şi boerimea devenise mai pretenţioasă şi că nu se mulţumea întotdeauna cu maniera mai sărăcăcioasă a portretelor semnate de germanii Trenck, Wallenstein şi August Strixner, stabiliţi în România. Plecarea tânărului artist la Constantinopole, unde Sultanul avea de împărţit glorie şi bogăţii, înseamnă un atare compromis, susţinut poate şi de o romantică pornire lăuntrică, de un dor ce'l îndemna la cercetarea Orientului mai apropiat, care, după ce apăru în pictura lui Delacroix, se desfăţă şi în nuanţele cretoase şi subtile ale tablourilor lui Alexandre-Gabriel Decamps. Inclinarea spre un

www.digibuc.ro

romantism vaporos apare destul de evidentă în motive orientale, după ce pictorul nostru se îndrăgostise de atmosfera tumultoasă şi neagră a manieriştilor italieni, de clasicismul cu gesturi măreţe al lui David ca şi de realismul puternic, apărut atât de senzaţional în pânzele lui Gustave Courbet. Densitatea concisă şi lapidară din structura picturii lui Courbet nu putea corespunde decât trecător năzuinţelor lui Aman. Mai târziu, contrastele vehemente şi tăioase din operele lui Salvator Rosa, ca şi elementele de compoziţie ale lui Ingres, pot fi lesne recunoscute în trăsăturile hotărîtoare ale tablourilor, în care deseori mai întârzie, cu multă încredere în efect, aranjamentul de panoramă. Cadâne molatece şi visătoare apar atunci în lumea de creaţie a pictorului, «Teleleice în harem» devin pentru câtva timp subiectul de predilecţie al compoziţiilor, în care predomina un verde stins şi ofilit alături de alburi mătăsoase. Le văzuse în Stambul şi în Pera, în Smirna şi în alte oraşe ale Asiei mici, aceste femei cu expresia unei somnolenţe veşnice, pasive, de care povesteşte iar şi iar în scrisorile lui. Fireşte că aspectele multiple ale pasivităţii orientale provocaseră în Aman setea de răscolitor şi poate că de aceea se şi decise să asiste ca spectator la războiul Crimeei, o ocazie care-i oferea multe posibilităţi pentru complectarea cunoştiinţelor lui privitoare la înjghebarea compoziţiilor istorice. Cunoscând cerinţele timpului, ţine să fie bine înarmat

www.digibuc.ro

cu mijloace surprinzătoare, fără îndoială, bine venite şi preţuite în restrânsul trafic artistic al patriei lui.

Dar, din fericire, nu toate înfăptuirile lui Aman în domeniul picturii corespund acestor intenţiuni, nu toate voiau să reprezinte mai mult decât erau în esenţa lor. Atitudinea de grandseigneur romantic dispărea deseori în umbra şi în luminile mai calde ale unei intimităţi, în care nu lipseşte nici gingăşia diferenţiată, nici prestanţa unei eleganţe simple şi fireşti. Acum pretenţiile lui exterioare nu corespundeau elanului sănătos al acelor clipe, din care s'au desprins cele mai artistice dintre lucrările lui. Se pare că şi pictorul şi-a dat seama de necesitatea resemnării şi că tocmai această trăsătură dă roade neaşteptat de coapte în evoluţia operei lui. Poveţele îndrăsneţe date altora nu aveau legături prea trainice cu resemnarea şi cu uşoara tristeţe a pictorului nostru, nu erau potrivite pentru pornirile artistului multilateral, care introduce par'că elemente din muzicalitatea lui în atmosfera tablourilor. După ce pictase atâtea pânze mari, prea mari spre a strânge în întregul lor de culoare ceva din sinceritatea apropiată a artistului, formatele mici îi convin mai bine. Intr'o compoziţie neterminată şi mai puţin pretenţioasă apare acum însuşi picturalul dinamic din epoca târzie a lui Delacroix, deşi se observă că figurile sunt miniaturizate, opunându-se oricărei tendinţe spre monumental. Suprafeţele sunt tratate mai larg, dar insis-

www.digibuc.ro

tenţa unor anumite amănunte în contururi, reduce proporţiile. Miniaturizarea mai precizează şi aspectul altor lucrări, care înseamnă drumul spre pictura în aer liber. Malacoful şi toată moda timpului apar în uleiurile şi în gravurile din cele două decenii din urmă ale vieţii pictorului, apar drept scene miniaturiste într'un decor care, de foarte multe ori imită, numai lumina soarelui, adâncimea văzduhului albastru şi prospăţimea frunzişului. Nu, romanticul nu se desvăţa lesne de clar-obscurul adorat al atelierului. Impresionismul îmbibat de soare şi seninătate înaintează tot mai triumfător în acea Franţă, care odinioară îl admirase pe Horace Vernet. Atunci, îndemnat poate şi de succesele lui Nicolae Grigorescu, domnul pictor în haine negre părăseşte cu gândul umbrele atelierului, amintindu-şi de drumurile nesfârşite ale ţării, de care cu boi, de ţărani şi lăutari ţigani. Aman pictează atunci un fel de fantezie pe tema rustică şi încinsă de primitivitate a unei hore. Autenticitatea lipseşte cu desăvârşire, iar Grigorescu rămâne, fireşte, învingătorul. La Belle Arte, directorul asvârlă multe cuvinte dispreţuitoare împotriva îndrăsneţului impresionist român, împotriva şcoalei noui ce nu vrea să ştie de luciurile preţioase şi mătăsoase din tablourile-panorame de altă dată.

In intimitatea casei lui, însă şi par'că pe ascuns, Aman se apropie încet de picturalul nuanţat şi fraged al impresionismului. Tendinţa inconştientă de miniaturizare pri-

www.digibuc.ro

meşte deci componente noui. Intr'o schiţă delicioasă şi foarte semnificativă – şi de aceea o şi reproducem—pictorul redă o privire prin fereastra atelierului său, cercând în acelaş timp să prindă lumina venită de afară şi resfirată peste figura unei femei tinere, îmbrăcată în alb. Peisagiul românesc se leagă aci armonic cu silueta luminoasă a figurii din casă. Pământul ţării se leagă cu Aman. Pânza aceasta atrăgătoare e o simbolizare, care ilustrează faza de trecere, e o imagine sintetică a dorinţei lui lăuntrice de a părăsi luminile de atelier ale trecutului. Până ce ajunge însă la asemenea încercări, pictează în trecerea înceată a anilor câteva bucăţi de format mic, ce opresc privirile noastre. Sunt mai ales figuri de doamne, aşezate cu multă delicateţă în cadrul minuţios zugrăvit al unor interioare decente, şi tipuri de ţigănci prinse în tonuri sclipitoare de roşu, auriu şi alb. Preţiozitatea pastei şi efectele strălucirilor tăioase suferă uneori chiar o comparaţie cu acele culori preschimbate în giuvaericale şi pietre scumpe, care caracterizează minunile miniaturiste ale lui Monticelli. In altă direcţie, „Portretul de femee" păstrat în Muzeul Aman din Bucureşti, o „Figură" (colecţia d. Dr. C. Angelescu) şi un „Car cu boi" (colecţia doamnei Eliza Boerescu) sunt câteva dintre culmile artei lui. Prima bucată a fost comparată de un distins cunoscător într'ale artelor plastice cu portretele mici ale vienezului *Waldmüller*. In portretul lui Aman transparenţa umbrelor e

www.digibuc.ro

mai desăvârşită decât în lucrările celebrului austriac, iar nobleţa neobişnuită şi suverană, ca şi prestanţa atitudinei acestei femei care şade pe un jelţ, îmbrăcată în malacof negru, ţinând în stânga ridicată o ţigară şi având la picioare un căţeluş, sunt demne de un meşter mare şi vestit din Apus. Pictorul îndrăgostit de vraja odihnitoare a umbrelor şi de blana bogată a căţelului, căruia i-a mai zugrăvit şi altădată un portret cu amănunte extrem de realiste, a făcut aci din Frosa, modelul său preferit, o doamnă din lumea mare. Infăţişarea căţelului, compusă din câteva nespus de reuşite virtuozităţi de penel, e desigur una dintre atracţiile cele mai savuroase din opera lui Theodor Aman. „Figura" din colecţia d. Dr. Angelescu nu posedă o unitate atât de perfectă şi conţine chiar câteva elemente prea convenţionale. In ce priveşte însă coloritul, bucata depăşeşte tot ce a realizat vreodată Aman. Iar dacă în „Portretul de femee" tonalitatea luminei hotărăşte înţelesul culoarei, aci, în înfăptuirea fragedă a „Figurei", culoarea ne vorbeşte singură, desbărată de orice alt element. O atmosferă limpede şi caldă se desprinde din aspectul acestei mici capodopere. Nuanţarea plastică a suprafeţelor e cât se poate de sensibilă, astfel că nici părţile mai banale ale compoziţiei, în deosebi vasul cu flori, nu dezechilibrează întru nimic întregul coloristic al tabloului, care ar fi făcut cinste chiar unui preţuit meşter francez din secolul trecut. Tabloul

www.digibuc.ro

ne aduce aminte de tânărul Edouard Manet şi de „perioada albastră“ a lui August Renoir. Cu câtă înţelegere pentru pretextul coloristic al motivului sunt îmbinate valorile de alb, cenuşiu şi albastru şi cu cât meşteşug rar şi ingenios se leagă materia figurii în faţa fundarului perfect armonizat! Contrastul între o realizare cu totul superioară ca aceasta şi aspectul sticlos şi rece al atâtor naturi moarte, cari se mai găsesc şi astăzi prin sălile Muzeului Aman din Bucureşti, e izbitor. Lucrate fără emoţie, după exemplele tipice ale picturii olandeze din secolul al optsprezecelea, naturile moarte, concepute par'că numai ca ornamentaţii de sufragerie, reprezintă domeniul unei ciudate indiferenţe în opera artistului. In schimb, genul portretului se potriveşte mult mai bine cu facultăţile şi intenţiunile pictorului. Compromisurile nu apar aci prea evident, căci Aman, care era considerat de societatea bucureşteană drept decanul artelor plastice româneşti, nu putea fi supărat de obiecţiunile şi dorinţele celor neiniţiaţi, din a căror pungă se plăteau comenzile de felul acesta. Astfel, seria de portrete lucrată în anul 1863 pentru Eforia Spitalelor Civile, ni se înfăţişează cu deosebite calităţi de modelaj şi într'o nobilă puritate stilistică. Psicologia tipurilor e redată cu o neobişnuită înţelegere, nicidecum străină de profunzimi, deşi ţinuta fondatorilor Eforiei, în deosebi a spătarului Mihail Cantacuzino şi a lui Mihail Racoviţă, păstrează întotdeauna o

www.digibuc.ro

notă de demnitate şi sărbătorelnică prezentare. Consecvenţa stilistică nu suferă decât rareori depe urma unei turburări romantice sau a unei porniri nelămurite. In alegerea altor motive, romantismul ce întârzie mult în mişcarea spirituală a poporului român din ultimul pătrar al secolului trecut, îşi revendică însă drepturile. Prin uşa din faţă a casei pictorului intră boerii dornici să-şi privească chipul zugrăvit, prin uşa din dos apare câte o ţigancă măreaţă. Modelele boiereşti plătesc, cele ţigăneşti aşteaptă să fie plătite, după ce Aman le-a făcut portretul. Tabloul cel mare din Muzeul Simu, reprezentând o ţigancă în costum pitoresc, cu şiragul de mărgele împrejurul gâtului, e poate exemplul cel mai strălucit al realizărilor pictorului în această direcţie. Motivul romantic e tratat foarte realist, cu suprafeţe sculpturale de o rară densitate, cu falduri şi rotunjimi meşteşugite şi larg închegate, care se împotrivesc oarecum amănuntelor plastice şi efectelor de lumină prea pedant urmărite în planurile decorative ale fotei şi pe firul lucios al mărgelelor. In întregime, bucata ne uimeşte prin unitatea coloristică şi prin sigura aşezare în cadru. Figura „Ţigăncei“ nu arată a manechin care-şi poartă, cu o firească eleganţă, îmbrăcămintea împrumutată. Privirea şi respiraţia ei, nespus de vii, încălzesc aerul din jur. Nu ar fi neîndreptăţită părerea că unele dintre subiectele romantice de felul acesta introduse în pictura lui Aman, l'au apropiat totuşi,

www.digibuc.ro

în cele din urmă, ceva mai mult de prospeţimea viguroasă a vieţii rustice şi de peisagiu. In frăgezimea priveliştilor câmpeneşti, artistul descoperă acum uneori nuanţe subtile şi străvezii, prin care leagă o gamă compusă dintr'un verde deschis, un albastru palid, alburi şi cenuşiuri. Micul peisagiu din colecţia d. K. Zambaccian reprezintă onorabil aceste intenţiuni ale pictorului nostru. Tendinţa de miniaturizare rămâne însă şi aci foarte evidentă. Intr'un singur tablou mic în uleiu, semnat de Theodor Aman, simţim ceva din autenticul şi din asprimea vieţii rurale româneşti. E „Carul cu boi" care se află azi în colecţia doamnei Eliza Boerescu, perechea gravurei în apă tare „Injugatul". Căci numai în această pictură a artistului, trăiesc aspectele unei masivităţi şi durităţi fireşti, numai aci se leagă câteva trăsături severe şi rigide ce subliniază expresia de densitatea materiei. Vitele zugrăvite de meşterul umbrelor de atelier sunt de data aceasta foarte înrudite cu spiritul pământului şi înseamnă un contrast faţă de înfăţişarea picturală şi molatecă a acelora, pe care impresionistul Nicolae Grigorescu le-a pictat în Valea Doftanei sau la Câmpina. Poate că înrâurirea realismului lui Courbet răzbate aci încă odată prin variatele complexe de preocupări ale artistului. Prins încă de năzuinţele neînfăptuite ale tinereţii lui, recunoaşte de de parte minunile noui ale impresionismului francez. Resemnarea gândurilor lui rămâne, însă par'că îndulcită şi de

www.digibuc.ro

faptul că drumul de la Bucureşti la Paris e destul de lung. Simţămintele bătrâneţei întind depărtările.

Nu odată, desenatorul şi gravorul Aman, care cunoaşte toate tainele meşteşugului artei de alb şi negru, e mult superior pictorului. Intre 1872–1890, o adevărată patimă pentru grafică îl stăpânea într'atât că timp de luni întregi nu se apropia de culori. In primele încercări de gravură în apă tare, conturul figurilor e încă neglijat şi prea puţin solid în construcţie. Mai târziu însă truda artistului reuşeşte să învingă. Câteva portrete gravate ne-au fost lăsate ca documente preţioase: Autoportretul, Regele Carol, Ion Heliade-Rădulescu, Cesar Bolliac şi Tudor Vladimirescu. Scene orientale, scene din viaţa societăţii noastre, tipuri de ţărani şi ţigănci, „Bivolii", „Chirigiul" „Injugatul" dau împreună un tot artistic, care numai temporar putea fi uitat. Căci în gravură, în domeniul grafic care mărgineşte înfăţişarea lumii la o expresie cuprinsă între umbră şi lumină, linie şi spaţiu, alb şi negru, romanticul Aman era de multe ori forţat să fie mai concis, mai puţin visător. Greutatea meşteşugului determină chiar aci o subliniere a greutăţii vitale, care stăpâneşte aspectul exterior al motivelor. Deşi poate excela în umbre moi şi catifelate, tehnica de apă tare pretinde de multe ori contururi mai severe decât pictura în uleiu, cere despărţiri precise, deosebiri îndepărtate de orice şovăială, Numai printr'o suverană cunoaştere a meşteşugului, în-

www.digibuc.ro

cercat şi afirmat în peste optzeci de gravuri, Theodor Aman a reuşit să ajungă la realizarea unor reliefări în spaţiu şi la adâncimi a căror transparenţă e încântătoare. Dar şi în gravurile lui, artistul s'a lăsat înrâurit de înfăptuirile altor meşteri vestiţi din Apus. Astfel gravura „Lăutarul" ne aminteşte de Goya, iar motivul unei alte bucăţi ce reprezintă doi ţigănuşi lăutari, e un fel de traducere a lui Murillo în limba graficei româneşti. Totuşi, de abia prin grafica lui, Aman ne apare ca înţelegător mai profund al atmosferei şi al pământului României, un animalier care, după primele experienţe lipsite de forţa convingerii, a ştiut să redea ţinuta împovărată a vitelor în peisagiul şesului nostru. Până şi imaginea anotimpurilor se desface din suprafaţa câtorva centimetri pătraţi de hârtie. preschimbate în viaţă largă şi vrăjită de pe urma sărutului tare al plăcii de aramă. Aman nu ne apare niciodată drept sclav supus al meşteşugului grafic, cu toate că fusese, într'o măsură destul de exagerată, curteanul devotat din suita atâtor pictori recunoscuţi. Gravorul iniţiat în tainele multor maniere se regăseşte pe sine, pătrunzând priveliştile din jurul Bucureştilor. Păcat că tocmai, în ce priveşte grafica, a rămas fără de elevi înzestraţi, fără urmaşi susţinători ai tradiţiei.

Când Theodor Aman moare în anul 1891, intelectualitatea românească tot mai vede în el îndrumătorul rar şi meritos, meşterul care ştie să vrăjească pânza şi

www.digibuc.ro

culorile cu mlădierea penelului său. De abia mai târziu, cu ani în urmă, când impresionismul cucereşte pictura românească, dispreţul pentru opera lui Aman creşte din an în an. După răsboiul mondial spiritele s'au mai liniştit, recunoscând şi descoperind valori pe nedrept ignorate. Expresionismul şi tendinţele spre un nou clasicism, au determinat în bună parte o schimbare, care ne-a hotărât să stăm între curente sau la distanţă de ele.

Coardele romantismului şi ale violoncelului, atârnat şi astăzi în atelierul pictorului nostru, s'au rupt mai de mult. Nouă ne rămâne însă impresia unui iniţiator de seamă şi a unui artist neobişnuit. Dincolo de tot ce poate fi numit eroic, se închide cercul vieţii lui. Truda sinceră şi însufleţită depusă de el spre binele unei generaţii, se împerechează cu un talent al delicateţei subtile şi intime, se leagă de atmosfera unei societăţi ce-l socotea erou al atâtor actualităţi. Păşind prin uliţele trecutului, ne scoatem pălăria înaintea directorului de la „Belle Arte", înaintea artistului cu plete lungi şi cu lavalieră care, în ciuda vremurilor neprielnice, ştia să zugrăvească şi să graveze iniţiala plastică a timpului său, pentru cei de astăzi.

www.digibuc.ro

NOTIȚĂ BIBLIOGRAFICĂ

Cisek, O. W.: *Noua grafică românească*, «Cuvântul», București, 11 Dec. 1926.

— *Expoziția Ateneului român*. «Politica», București, 6 Ian. 1927.

— *Theodor Aman*, «Gândirea», București, An. VIII (1928), pp. 423 și urm.

— *Centenarul lui Theodor Aman*, «Gândirea», București. An. XI (1931 , pp. 229—30.

Comemorarea lui Theodor Aman 1831 — 1931, «Adevărul literar și artistic», București, 3 Mai 1931.

Focillon, Henri: *La peinture au XIX-e et XX-e siecles. Du réalisme à nos jours*, Paris, Laurens, 1928, pp. 423 — 24.

Gazette des Beaux-Arts, Paris, 1906, II, p. 434

Hajdeu, B. P.: *Expoziținea artiștilor în viață*, «Columna lui Traian», București, 1872, p 181 și 190.

Iorga, N.: *Corespondența lui Th. Aman*, «Studii și Documente», vol. XXIV.

— *L'art roumain*, Paris, Boccard, 1922, pp. 299–300.

Istrati, Dr. C.: *Theodor Aman*, București, 1904.

Tzigara Samurcaș, Al. · *Aman Theodor*, Allgem. Lexikon der bildenden Künstler, Thieme-Becker, Leipzig, 1907, vol. I., p. 375.

— *Catalogul Muzeului Aman*, București, «Minerva», 1908.

www.digibuc.ro

ILUSTRAŢII

www.digibuc.ro

Fotografii Foto-Press
Zincografia Marvan.
Tipografia «Ramuri».
1931

www.digibuc.ro

Muzeul Aman din București
(Casa artistului)

www.digibuc.ro

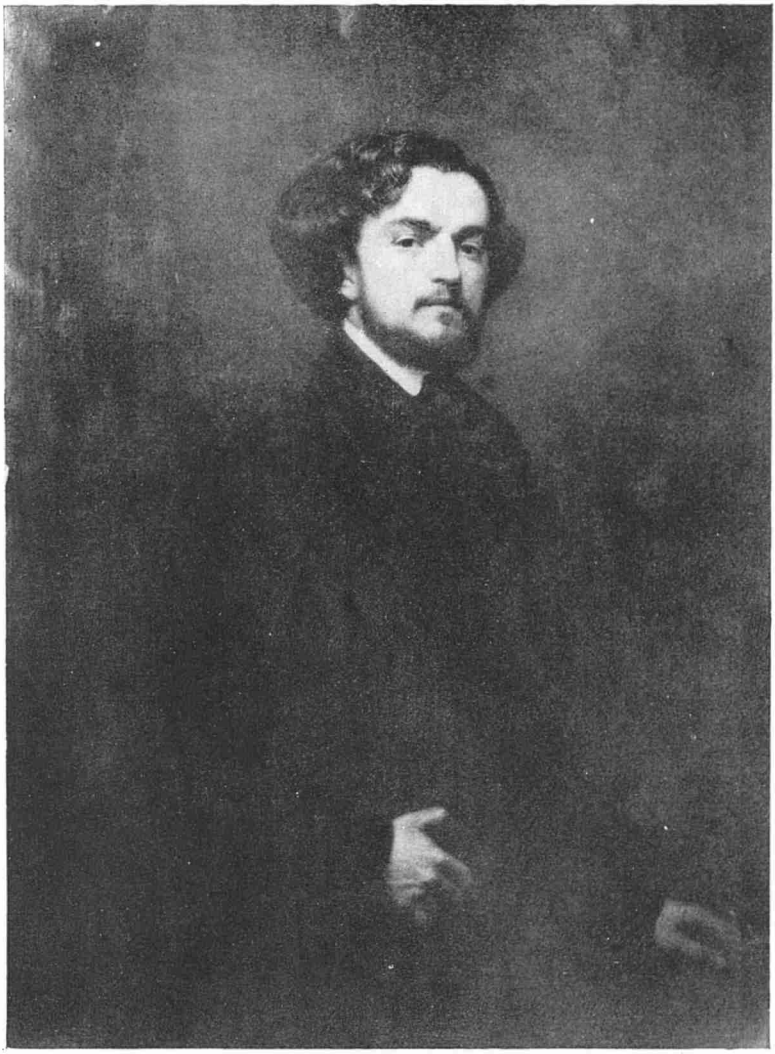

Autoportet (1853)
(Muzeul Aman Bucureşti).

www.digibuc.ro

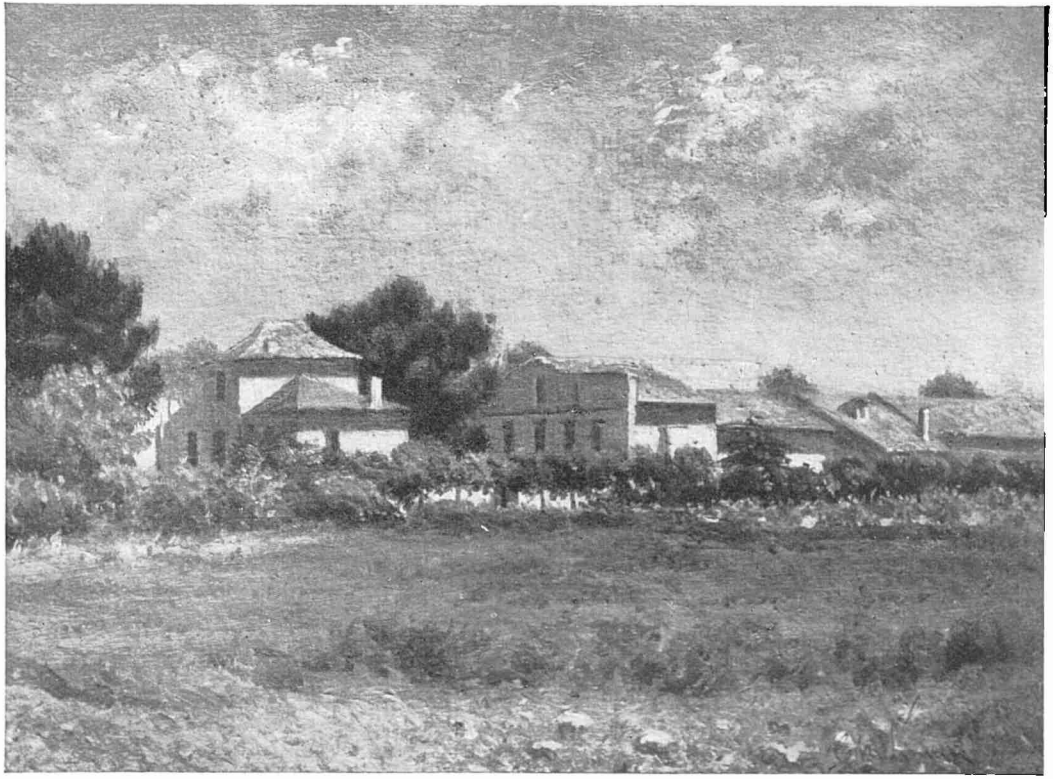

Peisagiu in Franţa
(Colecţia K. Zambaccian)

www.digibuc.ro

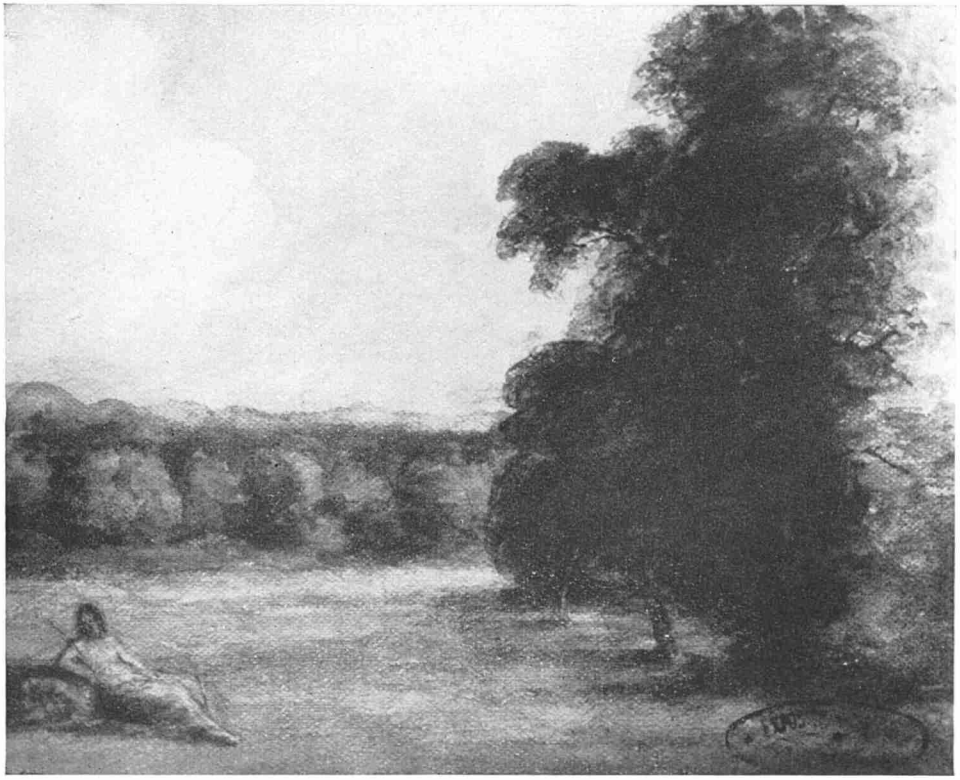

Peisaj eroic (acuarelă)
(Col. d-nei M. Chihăescu)

www.digibuc.ro

Prezentare de sclave
(Muzeul Aman. — București)

www.digibuc.ro

Atelierul artistului (1861)
(Muzeul Aman. București)

www.digibuc.ro

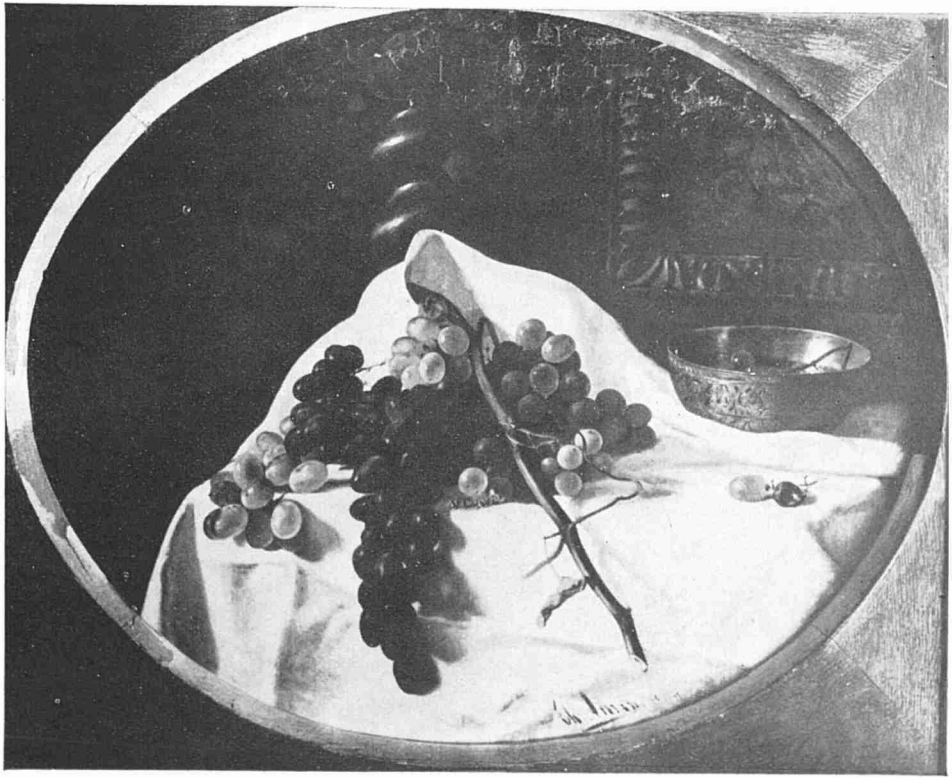

Natură moartă (1864)
(Col. Ionescu-Quintus–Ploești)

www.digibuc.ro

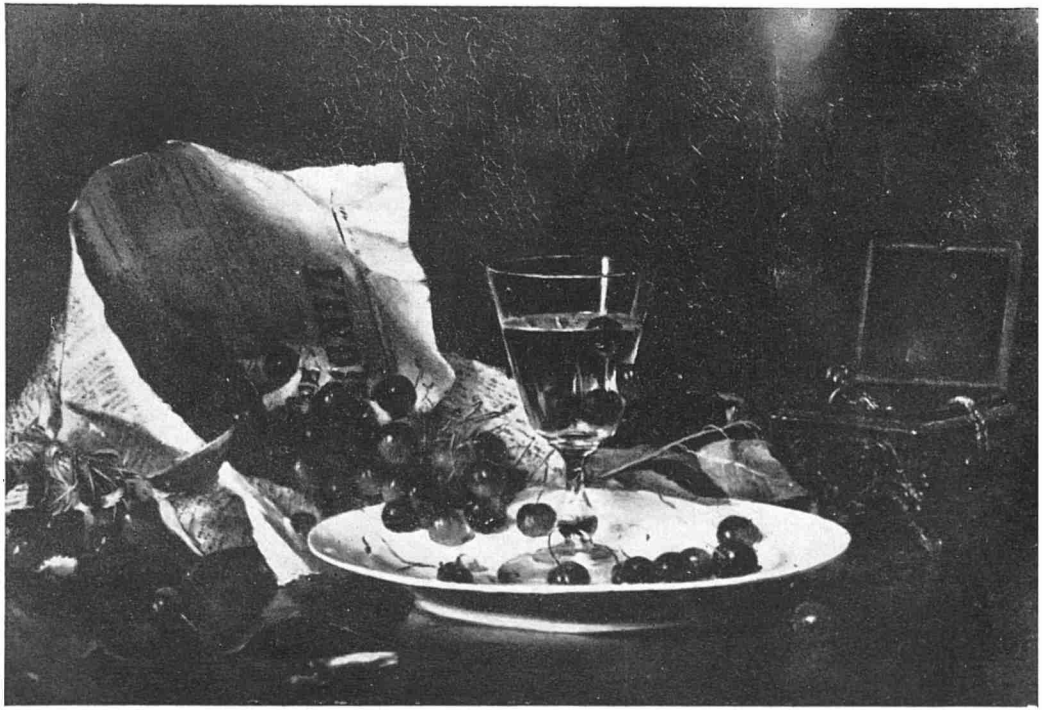

Natură moartă
(Muzeul Aman. București)

www.digibuc.ro

Grigore Vodă Ghika (1868)
(Col. Eforiei Spitalelor. — Bucureşti)

www.digibuc.ro

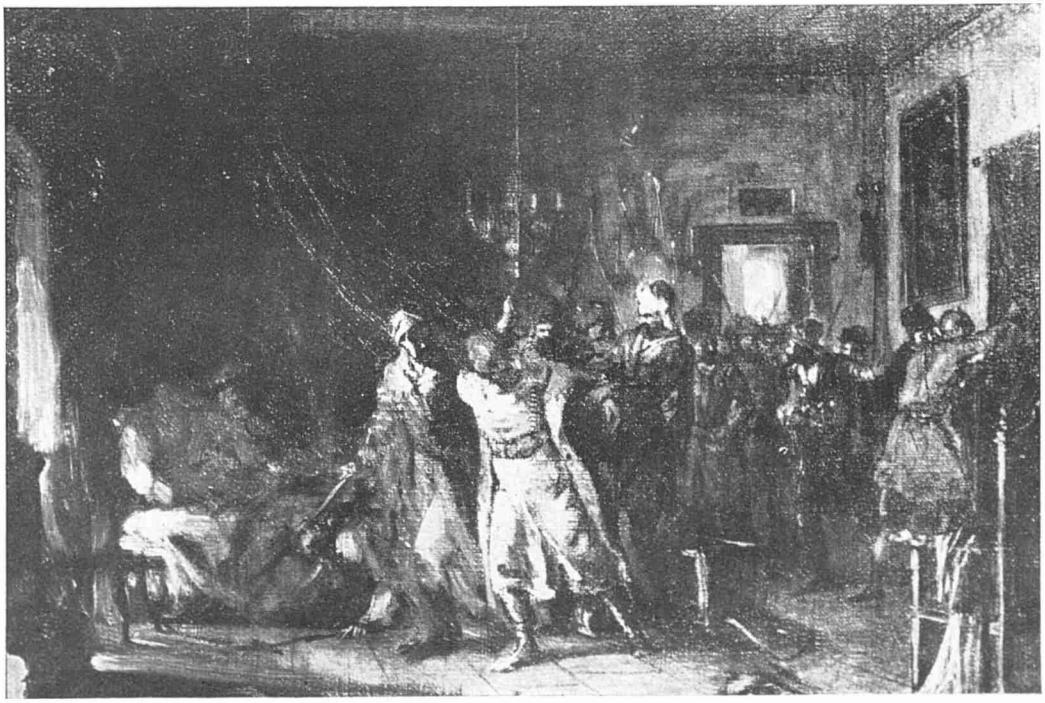

Boerii conspiratori înaintea lui Lapuşneanu
(Muzeul Aman. – Bucureşti)

www.digibuc.ro

Țigancă (1884)
(Muzeul Simu)

www.digibuc.ro

Doamna cu câinele
(Muzeul Aman. – Bucureşti)

www.digibuc.ro

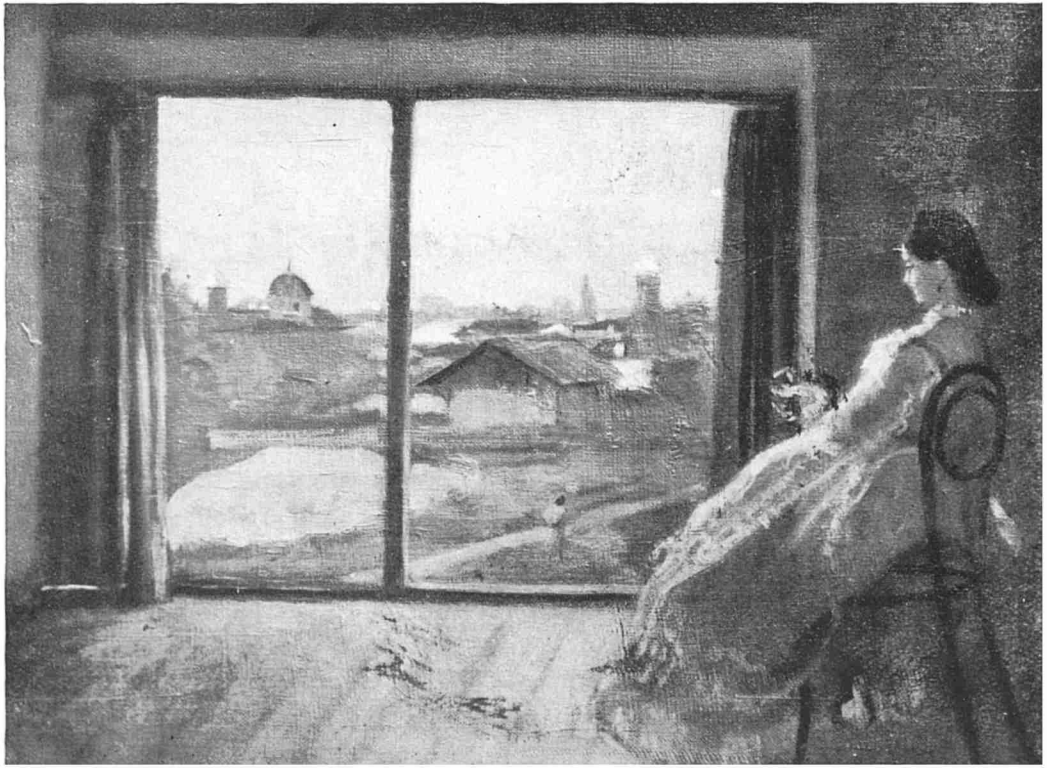

Fereastra atelierului

(Muzeul Aman. Bucureşti)

www.digibuc.ro

Dominoul verde
(Muzeul Simu)

www.digibuc.ro

Taifas

(Muzeul Kalinderu)

www.digibuc.ro

Cadână (desen aquarelat)
(Muzeul Aman. Bucureşti)

www.digibuc.ro

Masacrul Bulgarilor în 1876 (desen)
(Muzeul Aman Bucureşti)

www.digibuc.ro

Țigancă (aqua-forte)

www.digibuc.ro

Lăutari aqua-forte, 1879)

www.digibuc.ro

Mama și fiica (aqua-forte)

www.digibuc.ro

Secretul (aqua-forte)

www.digibuc.ro

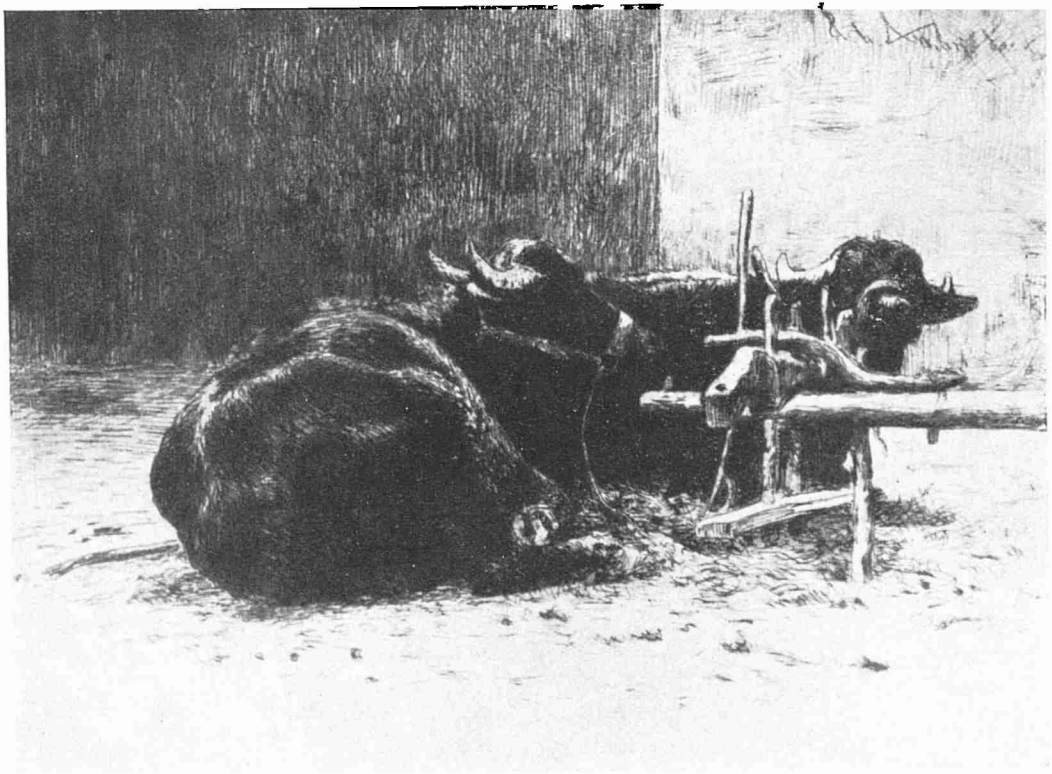

Bivoli (aqua forte

www.digibuc.ro

Țigan lautar aqua forte

www.digibuc.ro

Petrecere (desen)
(Muzeul Simu)

www.digibuc.ro

„COLECŢIA APOLLO"

Ingrijită de AL. BUSUIOCEANU

va publica patru serii de broşuri ilustrate, cu text român şi francez:

1. ARTA ROMÂNEASCĂ VECHE
2. ARTA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ
3. MUZEE ŞI COLECŢII ROMÂNEŞTI
4. ORAŞE ŞI LOCURI DE ARTĂ ROMÂNEŞTI.

BROŞURI APĂRUTE:

ARTA ROMÂNEASCĂ MODERNA

TĂTĂRESCU	de *Al. Marcu*
AMAN	de *O. W. Cisek*
ISER	de *Al. Busuioceanu*
O. HAN	de *Tudor Vianu*

MUZEE ŞI COLECŢII ROMÂNEŞTI

BOURDELLE ÎN MUZEUL SIMU
de *O. Han*

ORAŞE ŞI LOCURI DE ARTĂ ROMÂNEŞTI

BALCIC	de *Em. Bucuţa*
CETATEA ALBĂ	de *Paul Nicorescu*

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro